
KIS JÓZSEF

A VÖRÖSTERROR BORSODI HALÁLOS ÁLDOZATAI KUTATÁSTÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

A Tanácsköztársaság időszakának véres eseményeiről, a Lenin-fiúk garázdálkodásairól ma már sokat tudunk országosan, a borsodi események azonban kevésbé ismertek. Állításunk annak ellenére is igaz, hogy Váry Albert koronaügyész-helyettes 1921-ben adta ki először kötetét *„A vörös uralom áldozatai Magyarországon”* címmel, amelyben települések ábécérendjében vette végig a halálos áldozatokat. Kötete azonban – minthogy országos kitekintésű – csupán röviden összegzi ismereteit, részletekkel nem szolgál az egyes esetekről. A volt koronaügyész-helyettes önéletrajzában kötetének megírását azzal indokolta, hogy meg volt róla győződve, *„a közvélemény, mikor ezrekről beszél, túlozza a bolsevisták által meggyilkolt áldozatok számát”*.¹ Ennek ellenére az általa közölt gyilkosságok politikai háttere megkérdőjelezésre szorul. Váry munkájával kapcsolatosan már eddig is többen helyesen jegyezték meg, hogy adatai kétségesek, az általa vörösterroznak tulajdonított haláleseteknél köztörvényes cselekedeteket, illetve idegen hadsereg és a vöröskatonák tűzharca során elesett áldozatokat is találni², s valóban, kutatásunk szerint is kötetében több olyan halálesetet fellelhetünk, amelyek bár kronológiailag a Tanácsköztársasághoz köthetők, a vörösterroreseményeihez, a kommunisták tevékenységéhez már nem. Néhány gyilkosság politikai háttérrel nem rendelkezett, s ugyanúgy előfordulhatott volna „békeidőben”, mint a kommün napjaiban.

A vörösterro kifejezetten borsodi halálos áldozataival kapcsolatban máig egyetlen átfogó munka született. Jellemző, hogy ezen kötet sem történész műve, hanem a kor propagandaterméke. 1944-ben Szendrey László (1899–1959) hejőbábái református lelkész *„Most 25 éve... Emlékezés a vörös rémuralom borsodi áldozataira”* címmel jelentetett meg kötetet. Ennek megírására a vele baráti kapcsolatban álló vitéz Borbély-Maczky Emil főispán kérte fel, aki Szendrey állítása szerint annak „egész anyagához” adatokat szolgáltatott neki. Szendrey tehát mint írói vénával, leginkább helyi szinten ismert irodalmi munkássággal rendelkező személy, s nem mint történészi ambíciókkal bíró lelkipásztor kapta a feladatot³. Ezen körülmény jelentősen rányomta bélyegét

1 Váry Albert: *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*. III. kiadás. Budapest 1993. 176.

2 Bödök Gergely: *Vörös- és fehérterror Magyarországon (1919–1921)* Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola. Doktori disszertáció. Eger, 2018. 11., 168–169.; Konok Péter: *Az erőszak kérdései 1919–1920-ban. Vörösterro- fehérterror*. In: *Múltunk*. 55. (2010) 3. sz. 86.

3 Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL BAZML) XXV. 4. 546/1945. Szendrey László népbírószághoz írt kérelme. 1946. szeptember 19,

munkájára. Könyvében kronológiai sorrendben, csendőrségi, ügyészégi és törvényszéki iratok forrásként való megjelölésével dolgozta fel a vörösteror idején elkövetett borsodi gyilkosságokat. Mint írásából is kiderült, Váry Albert összeállításából kiindulva tekintette át a „bolsevizmus áldozatainak” borsodi történetét.⁴ Tény ugyanakkor, hogy állításai nem minden esetben fedik a valóságot, mint ahogy Váry Albertéi sem. Szendrey az egyes történetek ismertetésénél számos esetben feltüntet forrásokat, ezeket azonban minden bizonynyal Váry Albert művéből kölcsönözte, kötetében egyáltalán nem érezhető, hogy a korabeli periratokat áttekintette volna. Saját bevallása szerint azonban az „oral history” módszerét alkalmazta kutatása során: *„Hiteles adatok alapján, szemtanúk és kortársak elbeszélése nyomán ideírjuk ennek a huszonöt vértanúnak a történetét”* – írta.⁵ Könyvét áttekintve azonban mindössze a sajtóvezet Héthty Dezső halálánál jelölt meg forrásként szóbeli közlést, itt adatai részben Bodnár Zoltán ny. sajtóvezetdi főjegyzőtől származtak.⁶

Szendrey László könyve részleteit 1944 elején cikksorozatban tette köze a Magyar Élet című miskolci napilapban, emellett saját kiadásban önálló kötetként is publikálta. A lekipásztör írása nem maradt visszhang nélkül, 1945. május 24-én internálták, majd június 12-én a miskolci táborból a törvényszéki fogházba szállították át, és népbírószági eljárást indítottak ellene. Hivatalosan könyve első négy oldalának állításait, s nem a gyilkosságok publikálását tették a vád tárgyává. Szendrey tagadta, hogy a kommunizmust becsmérelte volna, sőt kijelentette: *„a kommunizmus eszmei tartalmának szépségét elismerem, csak azokat az eszközöket ítélem el, melyekkel 1919-ben ezt a gondolatot megvalósítani próbálták némelyek. A gyilkosokat kommunistáknak könyvemben nem nevezem, velük a kommunisták még véletlenül sem azonosítom, csak a terrort ítélem el.”*⁷ A Miskolci Népbírószág 1945. augusztus 1-jén népellenes büntettdben bűnösnek találva 5 év börtönre ítélté. A hivatalos indoklás szerint *„könyvében a Szovjetunió által megteremtett rendszer ellen használt lealacsonyító és sértő kritikát a rendszert elítélően támadta és ezzel kapcsolatban magát a kommunizmust is becsmérelte, mely cselekményével kényszerű szükség nélkül a demokráciaellenes hírverés szolgálatába szegődött.”*⁸ A másodfokon eljáró Népbírószágok Országos Tanácsa 1945. október 29-én kelt ítéletével büntetését 1 évre enyhítette.⁹ Szendreyt november 13-án szabadlábba helyezték, 1946. szeptember 21-től azonban folytatta büntetése letöltését, s 1947. június 8-án szabadult véglegesen.¹⁰

4 Szendrey L.: Most 25 éve... Emlékezés a vörös rémuralom borsodi áldozataira. Hejőbába 1944. 5.

5 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 6.

6 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 66.

7 MNL BAZML XXV. 4. 546/1945. Szendrey László levele a miskolci népbírószágnak. Dátum nélküli.

8 MNL BAZML XXV. 4. 546/1945. Miskolci Népbírószág Nb. I. 89/1945/3. sz. ítélete.

9 MNL BAZML XXV. 4. 546/1945. Népbírószágok Országos Tanácsa NOT. III. 859/1945-5-sz. ítélete.

10 MNL BAZML XXV. 71/e. 35945/1992.

Tanulmányunkban tehát a Váry Albert és az eseteiről még több részlettel szolgáló Szendrey László műveit tesszük vizsgálatunk tárgyává. Emellett foglalkozunk olyan halálesetekkel is, amelyek a korabeli sajtóban megjelentek, de náluk nem kerültek publikálásra. Kutatásunkat kiterjesztettük az 1945 után megjelent szakirodalomra vonatkozóan is, ezen művek azonban hallgattak a kommün idején elkövetett gyilkosságokról. Vizsgálatunk tárgyát ezúttal csak a halállal végződő esetek képezik, a letartóztatásokkal vagy akár a forradalmi törvényszékek működésével ezúttal nem kívánunk foglalkozni. Figyelmünket azonban a fehérterrorra, azon belül is az elkövetők felelősségre vonására is fordítjuk, így tanulmányunk kicsit a megtorlásról is szól. Kutatásunk során azonban nem csak a megtorlás iratait használtuk fel. A törvényszéki iratok egy része ugyanis sajnos ma már nem lelhető fel, így az egyes eseteket csak az eljárás egy korábbi szakasza, az ügyészési eljárás irataiból vagy mindössze a korabeli sajtóértesülésekből ismerhettük meg. Néhány esetről ez sem vezetett eredményre, így a kutatást a korabeli anyakönyvekre is kiterjesztettük, ami, mint látni fogjuk, több esetben eredményre vezetett, választ adott kérdéseinkre.

A „vörös uralomnak” Váry Albert és Szendrey László megállapítása szerint 24¹¹ áldozata volt, 18 férfi és 6 nő. A férfiak közül ebből 10 földműves, 4 katona, 2 hivatalnok, 1 diák és 1 gyári munkás.¹² Az általuk publikált halálesetek időrendben a következők voltak:

1. Kiss Ernő – Borsodivánka, 1919. május 4.

A Tanácsköztársaság első áldozata Kiss Ernő szentistváni segédjegyző volt. Szendrey László történetéről a következőképp írt: *„Az első ellenforradalmak közé tartozott a borsodivánkai gazdák ellenállása, akik már 1919. május elején megtagadták a vörös uralom rendelkezéseinek való engedelmeskedést. A vörös katonának érdekükben állott az ilyen, rájuk nagyon veszedelmes mozgalmakat elfojtani és így a borsodivánkai mozgalom elfojtására is karhatalmat vezényeltek ki. Ebben az időben Stern Mózes szervezett Debrecenben egy terrorcsapatot és a borsodivánkai ellenforradalom leverésére ez a terrorcsapat vonult ki Nagy József hentes vezetése alatt. Az életéért és javaiért küzdő falu ellenállt. Mire a vörösök rajvonalba fejlődve tűzharcot kezdtek a község ellen. A védekező falusiak között ott volt Kiss Ernő szentistváni segédjegyző is, akit harc közben 1919. május 4-re virradó éjjel egy ismeretlen terrorista golyója halálra sebzett.”*¹³

A támadók egyik tagja 1974-ben, regényes formában publikált visszaemlékezésében örökölte meg a történetet: *„Borsodivánkát vigyáznunk kellett. Egy szakasz*

11 Szendrey kötetében 25 áldozat történetét ismerteti, közülük azonban Lemberkovics Jenő Budapesten vesztette életét (Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 53–58.), így története vizsgálatunk tárgyát nem képezi.

12 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 78.

13 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 8–9.

csendőr védte ellenünkben. Nem is tudtuk. Gyanútlanul lovagolunk befelé, könnyű ügetésben, az első legényünk lefordul a lóról. A durranást csak azután hallottuk. Következett egy kis pufogatás. Nekünk három sebesültünk, egy halottunk¹⁴ maradt a templom előtt, a zsaruknak a halott hadnagyuk. Sebesülteik elmenekültek.”¹⁵ A visszaemlékező jól visszaadja a kor hangulatát, azonban némi forráskritikára szorul, ekkor ugyanis már csendőrség nem létezett, s a csendőröket a vörösőrség munkájába vonták be. A Nagy József által vezetett csapat tehát egy vörösőr csapattal találkozott, s ennek lehetett tagja a szentistváni Kiss Ernő is.

Az ügyben hozott későbbi ítélet megállapítása szerint a Nagy József parancsnok által vezetett 180-190 fős „terrorista csapat” rajvonalon fejlődve *„Borsodivánka községet megtámadta, gépfegyver és puskatűz alá vette, miközben egyik ismeretlen terrorista golyója Kiss Ernőt találva, ezt ez által előre megfontolt szándékkal megölte”*.¹⁶ Kiss tehát egy fegyveres összecsapás halálos áldozata volt. Érdekes halotti anyakönyvi bejegyzése is, amelyet 1920-ban jegyeztek be, eszerint egy *„vörös terror csapat rablótámadása alkalmával golyó érte”*.¹⁷

A segédjegyző halála – valamint más, nem a megyében elkövetett gyilkosságok, illetve kivégzések – miatt a kommun bukása után többek ellen indult eljárás a „terrorcsapat” tagjai közül. A fegyveresek vezetőjét, Nagy Józsefet 1920. március 27-én tartóztatták le, majd 16 „terrorista társával” bíróság elé állították. Az egri törvényszék 1920. december 6-án Kiss halála ügyében Nagy Józsefet mint felbujtót, Szatmári Bélát, Török Károlyt, Bodnár Lajost, Weisz Jenőt, Tóth Lajost, Vadász Lászlót, Szatmári Józsefet, Zivi Józsefet, Törő Lászlót, Törő Ferencet, Vadász Istvánt, Török Pétert, Sándor Lajost, Kandel Gyulát és Csordás Sándort mint bűnsegédet találta bűnösnek. Nagy Józsefet így lázadás és tízrendbeli gyilkosság miatt a törvényszék kötél általi halálra ítélte és kivégeztette. Társai közül Szatmári Bélát és Tóth Lajost életfogytig tartó, Szatmári Józsefet 10 év, Csordás Sándort, Török Károlyt, Bodnár Lajost, Zivi Józsefet, Weisz Jenőt, Vadász Lászlót, Vadász Istvánt, Törő Lászlót, Törő Ferencet 6-6 év, Sándor Lajost és Kandel Bélát 5-5 fegyházbüntetésre ítélte.¹⁸

2. Kovács Lajos – Emőd, 1919. május 13.

Halála már Váry Albert és Szendrey László története szerint sem köthető valószínűleg a vörösterrorhoz. Kovács Lajos diósgyőri vörösőr ugyanis 1919. május 13-án baleset, egy véletlenül elsütött fegyver áldozata volt. Szendrey történe-

14 Ennek a halálesetnek a borsodivánkai halotti anyakönyvekben nem maradt fenn nyoma.

15 Tóth Béla: Talpon. In.: Tiszatáj. 28. (1974) 4. sz. 16.

16 Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL HML) XXV. 1/c. 3106/1920. Egri Kir. Törvényszék 3106/1920/7. sz. ítélet

17 MNL BAZML XXXIII. 1/a. 1918. 3/1920.

18 MNL HML XXV. 1/c. 3106/1920. Egri Kir. Törvényszék 3106/1920/7. sz. ítélet

téről a következőképp írt: „Május második hetében ugyanis Emődön a szélsőséges elemek zavargásokat kezdeményeztek. ... A zavargások elfojtása végett azért az emödi direktórium segítséget kért Diósgyőrből, az ottani vörösőrségtől. A segítség meg is érkezett. Teherautón jött ki egy csapat vörösőr s ezek között volt Kovács Lajos diósgyőri lakatos is. A diósgyőri vörösök őrségeket állítottak az emödi utca kényesebb pontjaira s ezek közül az őrszemek közül egy tréfából ráfogta fegyverét Kovács Lajosra, aki az őrszemet ment leváltani. A fegyver elsült s Kovács Lajos saját elvtársa golyójától szíven találva, holtan terült el a földön.”¹⁹ Az őrszolgálatból visszatérő Grecsák Gyula később öngyilkosságról jelentett feletteseinek, így az esettel akkor nem foglalkoztak. Az önkezűség kérdését azonban a Tanácsköztársaság bukása után a csendőrség vizsgálta. Előttük „két tanú jelentkezett, akik azt vallották, hogy Grecsák civódás közben agyonlőtte Kovácsot. A csendőrség megindította a nyomozást. Grecsákot pedig beszállították az államügyészség fogházába.”²⁰ Végül a szándékosságot nem lehetett bizonyítani, ezért csak gondatlanságból eredő halált okozó súlyos testi sértésért ítélték el a bűnöst 8 havi fogházra. Szendrey kötetében a miskolci törvényszék 1921. augusztus 13-án kelt 1919. B.2124/36. sz. ítéletére hivatkozik²¹, az ügy iratai azonban sajnos nem maradtak fenn, így további részletek nem ismertek.

3. Weinberger György százados – Miskolc, 1919. május

Weinberger százados halálának körülményeiről legrészletesebben Szendrey László írt, eszerint vöröskatonák hirtelen felindulásból végeztek vele. Szendrey szerint a katonaként az egyik felvidéki vörösdandárnál szolgálatot teljesítő Weinberger „1919. május derekán az egyik előljáró parancsnokával szemleúton volt Miskolc környékén. Zsolca felől autón jöttek a város felé s az egyik útelágazásnál az ott álló vörös katonától megkérdezték, hogy melyik út vezet Miskolcra. A vörösőrök rámutattak az útra és az autó elindult. A sofőr azonban félreértette a magyarázatot és az elágazásnál nem a miskolci útra tért rá, hanem a másikra. Az irányt mutató vörösőrök ezen úgy feldühödtek, hogy fegyvereikkel tűz alá vették az autót. Weinberger György százados a lövöldözésben fejlővést kapott és agyrongcsolás következtében még ott a helyszínen meghalt. Gyilkosai ellen a vörös uralom alatt eljárás nem indult. Azután pedig már nem lehetett megállapítani, hogy kik voltak a kérdéses napon őrségben az útelágazásnál.”²²

A halálesettel kapcsolatban Szendrey nem adott meg forrást, Váry Albert pedig egy közelebbiről meg nem nevezett „Katonai jelentés”-re hivatkozott.²³

19 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 12–13.

20 Rejtélyes öngyilkosság. Reggeli Hírlap, 1920. január 16.

21 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 13.

22 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 47.

23 Váry A.: A vörös rémuralom i. m. 95.

A haláleset körülményeivel, illetve helyszínével kapcsolatban erős kétségek támadnak. Nehezen hihető, hogy vörösörök – Váry szerint vöröskatonák – egy századosra és egy még magasabb rendfokozatú vöröstisztre mertek volna löni, s ha így is történt volna, bizonyos, hogy a tisztek elleni gyilkossági kísérlet, illetve gyilkosság miatt eljárást indítottak volna. Kételyeinket csak növeli, hogy Weinberger halálesetének a miskolci halotti anyakönyvekben nyoma sincs. Érdeemi kivizsgálás, illetve a haláleset dokumentálása hiányában csak arra gondolhatunk, hogy a Váry, illetve Szendrey által publikált gyilkosság meg sem történt, vagy legalábbis nem így történt.

A gyilkosság megtörtént, azonban bizonyos, hogy nem akkor és nem ott, ahol azt nyilvántartották. Kutatásunk során ráleltünk egy hasonló nevű századosra, aki a soproni 18. honvéd gyalogezrednél szolgált. Ezen Weinberger György gyászjelentése szerint *„kötelességének teljesítése közben, 1919. év május 2-án, Egerben rövid szenvedés után”* hunyt el.²⁴ Halálesete ezúttal az egri halotti anyakönyvből is megismerhető, eszerint a 33 éves Weinberger György tényleges százados Egerben, a Knezech Károly u. 4. sz. alatt halt meg, halálának oka pedig *„ideghűdés (Schock) medencelövés, többszörös bélsérüléssel”*.²⁵ A haláleset tehát megtörtént, csak nem Miskolcon, hanem Egerben, és a halált nem fej-, hanem medencelövés okozta. A százados halálának körülményei azonban – minthogy nem borsodi volt az eset – így már nem képezik kutatásunk tárgyát.

4. Görgey Árpád és neje, Korparics Viktória – Alsózsolca, 1919. május 20.

A Görgey házaspár halálesete az eddig felsorolt esetekkel szemben már bizonyosan a „vörösök” által, illetve a Tanácsköztársaság idején elkövetett szándékos gyilkosságok körébe tartozik. Az okot azonban nehéz meghatározni. Váry Albert szerint a *„tettesek cselekményének oka kizárólag a polgári osztály elleni gyűlölet volt.”*²⁶ Szendrey László szerint azonban Görgey Árpád ny. őrnagy és hitvese, Korparics Viktória a csehekkel való együttműködés gyanúja miatt vesztette életét. Leírása szerint 1919. május 15-én éjjeli 12 és 1 óra között két jószándékú falubeli arról tájékoztatta Görgeyt, hogy vörösök jönnek fosztogatni és gyilkolni, ezért menekülésre szólították fel őt. Görgey idős édesanyjára és feleségére hivatkozva nem tágitott, ugyanakkor felajánlotta, hogy a közeli vasútállomáson lévő cseheknek levelet ír, amelyben „pár embert” kért a falu védelmére. Görgey levelét a két helybeli el is vitte az állomásra, majd nagyobb cseh katonai csapat érkezett a faluba. *„A zavargó elemek elcsendesedtek, a rend és a fegyelem hívei pedig a cseh szuronyok védelme alatt biztonságban érezték magukat.”*²⁷

24 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-6W2Q-QFR?i=584&wc=M6WV-TZ9%3A101520601%2C101709601&cc=1542666> (letöltés ideje: 2019. nov. 10.)

25 MNL HML XXXIII. 1/c. Egrí halotti anyakönyv. 395/1919.

26 Váry A.: A vörös rémuralom i. m. 95.

27 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 16.

Alsózsolcára más adatok szerint azonban a csehek csak május 19-én vonultak be.²⁸ Május 20-án reggel azonban Sajólad irányából általános harc és lövöldözés közepette a vörösök kiszorították a cseheket a faluból. Ekkor egy helybéli fiatal-ember, Kiss János *„aki már addig is a zavargók egyike volt, a házánál elrejtett katonafegyverekből kettőt magához véve”* házatól elindult, hogy elfogja Görgey Árpád nyugalmazott őrnagyot. A periratokkal szemben Szendrey László szerint már eleve gyilkos szándékkal indult útnak, s hangosan fenyegetőzött: *„Leszámolok azzal a bitanggal! ... Ő hozta ránk a cseheket!”*²⁹ Kiss útközben magával hívta sógorát, Kavasánszki Istvánt és egy diósgyőri vöröskatonát, Virág Imrét. A Görgey-féle házban azonban csak a katonatiszt idős anyját találták, akit feltűzött szuronnal fenyegettek, hogy adja elő a fiát. Közben körbejártak a házban, cigarettát és ezüst cigarettatárcát *„zabráltak”,* italt követeltek és kaptak. A kertben szétnézve vették észre a menekülő őrnagyot és feleségét. Sietve utánuk mentek, és mindhárman mintegy négy-öt lövést tettek irányukba. Ennek ellenére nem sikerült őket megsebesíteni. A szerencsétlenek a vasút irányában menekültek, és az útközben található kubikgödörben bújtak meg. Az üldözők nem adták fel, hanem utolérve őket, agyonlőtték az életükért könyörgő házaspárt. Kavasánszki megforgatta szuronyát Görgey mellében, a másik kettő Görgeynét ütötte puskával.³⁰ Halotti anyakönyvi bejegyzésük szerint a halál déli 12 órakor állt be, haláluk oka pedig: *„erőszakos halál, agyonlövés”*.³¹ Az elkövetőket 1919. augusztus 24-én tartóztatták le. A miskolci királyi törvényszék 1920. május 11-én Kisst halálra, Kavasánszkit életfogytiglani, Virágot tizenöt évi fegyházra ítélte.³² Kiss Jánost 1920. július 3-án reggeli 6 órakor akasztották fel a miskolci Fazekas utcai börtönben.³³

5. Reisz Frigyes hadnagy – Dédes, 1919. május 21.

A Görgey házaspár meggyilkolásának másnapján újabb haláleset történt, ezúttal Dédesen. Az eset leírásánál Szendrey teljesen elrugaskodott a periratokból megismerhető történetről, szerinte Reisz Frigyes és Milassin Kornél menekülésük során Dédesre érkeztek, ahol a vörösörök igazolásra szólították fel őket, majd a községházán egy üresen álló helyiségbe zárták őket. Onnan Milassinak sikerült megszöknie, Reisz azonban ott maradt. A vörösök erről értesülve *„éktelen dühbe gurultak”,* s közülük egy cipész (Tóth László) és egy kőműves a Milassintól elkobzott pisztollyal *„orvul nyakszirten lőtték. Reisz Frigyes azonnal meghalt. Holttestét még kirabolták és úgy temették el a dédesi temetőbe.”*³⁴

28 Bodnár Tamás: Alsózsolcai életrajzi lexikon. Vay Miklós Egyesület. Alsózsolca, 2010. 58.

29 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 17.

30 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 19.; Bodnár Tamás: Alsózsolcai életrajzi lexikon. i. m. 58.

31 MNL BAZML XXXIII. 1/a. 1861. 17/1919., 18/1919.

32 MNL BAZML VII. 1/f. 2352/1919.

33 MNL BAZML XXXIII. 1/a. 2260. köt. 762/1920.

34 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 22.

A nyomozati, illetve bírósági iratokból azonban egy másik történet rajzolódik ki. Eszerint a két sértett, Reisz Frigyes hadnagy és Milassin Kornél százados 1919. május 3-án a vörösök elől menekültek el Egerből, és másnap Putnokon a csehek-nél jelentkeztek. A cseh csapatokkal együtt május 6-án Eger felé indultak, útjuk Dédesen keresztül vezetett. Reiszék az itteni gróf Serényi-kastélyban kaptak szállást. A csehek – magyar tisztek segítségével – Dédesen letartóztatták Mihály Lajos munkástanácselnököt, valamint Révész József volt munkástanácselnököt és Fürjes József munkástanácsstagokat.³⁵ Arra vonatkozóan nem rendelkezünk információval, hogy ebben Reiszék részt vettek volna. A községben pár napig tartózkodtak, majd a csehekkel együtt Szilvásra indultak, majd onnan 1919. május 21-én tértek vissza Dédesre. A településen mindössze egy órát töltöttek, s Bántapolcsány felé kívánták folytatni útjukat. A községházánál azonban lövöldözésre lettek figyelmesek, majd az épület oldalánál egy velük szemben ellenségesen viselkedő tömeg jelent meg. A helybeliek ugyanis úgy tudták – és ezt állítólag maga Reisz is kijelentette –, hogy a cseheket Reisz Frigyes hívta be a községbe. Közülük Mihály Simonné a tisztek elfogására kapacitálta a férfiakat, és Balogi János kezébe fegyvert is adott. Reiszék futva menekültek a feldühödött lakosok elől, akik – köztük Szaniszló B. Zsigmond – több lövést leadtak rájuk, de nem találták el őket. Az üldözők közül Tóth László és Balogi János egy szekér elől kifogták a lovakat, s így már gyorsan utolérhették Reiszéket. A tisztek időközben elérték Bántapolcsány határát, de a község helyett az erdő felé vették útjukat. A lovon lévő üldözők ekkor érték utol Reiszéket, hamarosan beérték őket a többiek is. A tisztektől Szaniszló Zs. József vette el fegyvereiket. Egy kis időre megpihentek, beszédbe elegyedtek, amely során azzal vádolták a tiszteket, hogy elárulták a vörösöket. Azzal a felkiáltással, hogy „*majd ott elvégezünk mindent*” úgy döntöttek, hogy visszaviszik őket a faluba. A Bántapolcsány határában lévő hídnál egy ottani helybeli, Rácz József – munkástanácsstag, állítólagos direktóriumi alelnök³⁶ – kijelentette: „*üssétek agyon az anyja betyár, gazember, hazaáruló Istenit*”. Dédesre érve, Klein Bernát háza előtt Tóth László észrevette, hogy a távolból csehek közelednek. Attól félve, hogy Reisz a csehek kezére fogja juttatni, váratlanul agyonlőtte Reiszt, aki azon nyomban holtan esett össze. A későbbi vádlottak vallomása szerint ezután Tóth és Balogi János is futásnak eredt, a bíróság megítélése szerint

35 *Román János*: Regeszták a Tanácsköztársaság Borsod megyei szerveinek történetéhez. In.: Herman Ottó Múzeum Évkönyve. 8. Miskolc 1969. 478.; *Lehoczky Alfréd*: A Magyar Tanácsköztársaság története Borsodban és Miskolcon. Miskolc M. J. Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága. Miskolc 1969. 239, 251.

Bár a periratok szerint mindhármukat elhurcolták, csak Mihály és Révész fogságára vonatkozóan rendelkezünk eredeti iratokkal. Egy 1919. május 29-én kelt levél – amelyben Mihály elhurcolásával írnak – hallgat Fürjes elviteléről, csupán annyi szerepel benne, hogy „Fürjes József mészáros, dédesi lakost, a munkástanács tagját minden vagyonából, pénzéből (6000 kor.) kifosztották, holott beteg öreg szüleit ő maga tartotta el.” *Lehoczky A.*: A Magyar Tanácsköztársaság i. m. 239.

36 Rácz József a bántapolcsányi tanács tagja volt, direktóriumi tisztséget *Lehoczky Alfréd* kutatásai alapján nem töltött be. *Lehoczky A.*: A Magyar Tanácsköztársaság i. m. 268.

azonban Tóth ekkor Milassinhoz ugrott és közvetlen közlről három lövést adott le rá. Egyik lövés sem talált, ezért dulakodás alakult ki közöttük és a tiszt között, mire Balogi János is Milassinra lőtt, de ő sem találta el. A százados elfutott, s az immár 200 métere lévő cseh katonáknál talált menedéket.³⁷

Az ügyben 1919 augusztusában indult nyomozás. 1919. augusztus 8-án elsőként Balogi Jánost tartóztatták le, majd 20-án fogságba került Tóth László, Szaniszló Zs. József és Szaniszló B. Zsigmond. Augusztus 21-én letartóztatták Rácz Józsefet is, de őt négy nappal később szabadlábra helyezték. Egy hónappal később azonban újabb vallomásokot vettek fel Rácz ellen, szeptember 27-én ismét lefoglák, s csak 1920. január 30-án helyezték szabadlábra. Utolsóként, 1920. február 8-án Mihály Simonnet tartóztatták le. A Miskolci Kir. Törvényszék 1920. április 1-jén szándékos emberölés büntette és egy rendbeli szándékos emberölés kísérlete miatt Tóth Lászlót 15, Balogit³⁸ – bűnsegédi bűnrészességben bűnösnek találva – 8 évi fegyházra ítélte. Szaniszló Zsiga Józsefet 2 rendbeli személyes szabadság megsértése miatt 2 év, személyes szabadság megsértése miatt Szaniszló B. Zsigát 1 év, Rácz Józsefet és Mihály Simonnet 8-8 hónap fegyházra ítélte.³⁹

6. Betes Lajos molnár – Mónosbél, 1919. május 21.

1919. május 21-én Reisz Frigyes meggyilkolása mellett Borsod vármegyében egy harmadik halálesetre, Betes Lajos 60 éves bélapátfalvai malomtulajdonos kivégzésére is sor került, ugyancsak a csehekkel való együttműködés vádjá miatt.

Az előzményhez hozzátartozik, hogy 1919. május 20-án Bélapátfalva községben a csehektől nagy vereséget szenvedtek a vöröskatonák, akik Felnémet irányába vonultak vissza. Másnap Bélapátfalván Betes Lajos molnártulajdonos összeszólalkozott gépészával, Hanecz Györggyel. A vita során a molnár kommunistának és gazembernek nevezte Haneczot, majd elbocsátotta őt.⁴⁰ A kirúgás oka – Szendrey László szerint – az volt, hogy a gépész egyre hanyagabbul dolgozott, de annál többet politizált.⁴¹ Hanecz ezután gyalog indult Eger felé, s útközben vöröskatonákkal találkozott. Az állás nélkül maradt gépész a vörösök parancsnokánál bosszúból azzal vádolta meg volt „gazdáját”, hogy ő „volt az, aki a cseheknek elárulta a vereséket és hogy a veresek a molnár kémkedése folytán szenvedték nagy veszteségüket”⁴². A kapott információ alapján május 21-én délután

37 MNL BAZML VII. 1/f. 2196/1919. Miskolci Kir. Törvényszék 2196/13/1919. sz. ítélete.

38 Balogi János 1920. szeptember 7-én megszökött a boldvai rabkertből és Csehszlovákiába, majd Németországba menekült. Az ottani hatóságok 1923. június 4-én fogták le, majd december 28-án átadták a rabot a magyar hatóságoknak. (MNL BAZML VII. 1/f. 2133/1919.)

39 MNL BAZML VII. 1/f. 2196/1919. Miskolci Kir. Törvényszék 2196/13/1919. sz. ítélete.

40 MNL BAZML VII. 1/f. 2213/1919. Miskolci Kir. Törvényszék 1919. B. 2213/15. sz. ítélete.

41 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 25.

42 MNL BAZML VII. 1/f. 2213/1919. Miskolci Kir. Törvényszék 1919. B. 2213/15. sz. ítélete.

7 óra körül Tolnai Sándor politikaim megbízott-helyettes Morgenstern Ignác rajparancsnokot utasította, hogy menjen Bélapátfalvára. A rajban a parancsnok mellett testvére, Morgenstern Árpád, Kis Lajos, Horváth Sándor, Kovalik Pál és további 2-3 ismeretlen vöröskatona volt. Morgenstern Ignác raja Tolnai Sándor vezetésével jelent meg Bélapátfalván a molnár letartóztatására. Betes házában házkutatást tartottak, amely során Tolnai Kis Lajossal *„talált, de senkinek meg nem mutatott”* egy *„állítólag tót nyelvű”* levelet. A levél létét később a törvényszék megkérdőjelezte.⁴³

A molnárt a mónosbéli ezredparancsnokságra hurcolták, ahol Tolnai egy irodába kísérte, és vélhetően kihallgatta. Még az éjjel folyamán döntés született Betes kivégzéséről, bár a döntés pontos körülményeit utólag a törvényszék sem tudta felderíteni. Szendrey László története szerint az öreg és állítólag siket Betest látva a vöröskatonák állítólag rákérdeztek nyelvtudására, de a molnár sem csehül, sem szlovákul nem tudott, így tanakodás kezdődött, tartsanak-e tárgyalást. A gondolkodásnak a véstörvényszék elnöke, Morgenstern Árpád vetett véget, aki határozottan közölte: *„Mit tárgyaljunk Húzzátok fel!”* Társai egyetértettek vele, így *„hirtelen három vöröskatona megragadta, Morgenstern zsineret vetett a nyakába és már húzták is föl a diófára”*.⁴⁴

A későbbi törvényszéki ítélet szerint azonban mindössze annyi bizonyos, hogy a letartóztatásban résztvevő raj tagjait éjjel 1 óra körül összehívták. A vörösökkel Kis Lajos közölte, hogy ki kell végezniük Betest. *„A molnár tiltakozott az akasztás ellen, kérte vádlottakat, hogy vitessék a parancsnokság elé, majd védekezni próbált, hadonászott és dulakodni kezdett. Erre Kis Lajos, Morgenstern Árpád, Horváth Sándor, Hlatki Béla és Kovalik Pál megfogták a molnárt, összekötözték a kezét, a diófa alá vezették, feltették a székre, Kis a kötelet a nyakára illesztette, Horváth kihúzta a székel lába alul, ott hagyták lógni pár percre, míg gondolták, hogy meg nem halt.”*⁴⁵ A kivégzés másnapján Hegedűs zászlóaljparancsnok és Mosolygó Antal politikai megbízott írásbeli parancsára Morgenstern Árpád többemagával visszatért Betes házához, s onnan élelmiszereket hoztak el.

Későbbi lapértésülések szerint a kivégzést feljelentették a vörösrőség főparancsnokságánál, amely az ügyet a zászlóaljparancsnoksághoz tette át, ahol viszont Mosolygó Antal politikai megbízott *„a kivégzést eltitkolta”*.⁴⁶

Az akasztás ügyében 1919 őszén indult eljárás. 1919. szeptember 29-én Morgenstern Árpádot és testvérét, Ignácot, szeptember 30-án Horváth Sándort és Hlati Bélát, október 1-jén Kovalik Pált tartóztatták le. Morgenstern Ignácot 1920. február 3-ig szabadlábra helyezték, az eljárást azonban ellene is folytatták. Utolsóként Hanecz Györgyöt tartóztatták le, 1920. május 7-én.⁴⁷ A budapesti rendőrkapitányságon a gyanúsítottak beismerték, hogy mindnyájan részt

43 MNL BAZML VII. 1/f. 2213/1919. Miskolci Kir. Törvényszék 1919. B. 2213/15. sz. ítélete.

44 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 26.

45 MNL BAZML VII. 1/f. 2213/1919. Miskolci Kir. Törvényszék 1919. B. 2213/15. sz. ítélete.

46 A bélapátfalvai molnár gyilkosai. Az Est. 1919. október 11.

47 MNL BAZML VII. 1/f. 2213/1919. Miskolci Kir. Törvényszék 1919. B. 2213/15. sz. ítélete.

vettek az akasztásban, és azt állították, hogy annak végrehajtására Mosolygó Antal politikai tiszt adta a parancsot. Mosolygó időközben más bűncselekményekért már a pestvidéki államügyészség fogházában ült, s kihallgatása során tagadta, hogy ő adott volna parancsot, szerinte a vöröskatonák egyéni akciója volt Betes kivégzése.⁴⁸ A tárgyalást a Miskolci Kir. Törvényszék folytatta le, ennek során a vádlottak tagadták, hogy részt vettek volna az akasztásban. Budapesti beismerő vallomásukat azzal az indoklással vonták vissza, hogy „*a detektívek őket ütlegették s így kényszerítették beismerő vallomások megtételére, Horváth azzal állott elő, hogy őt hasba rúgták*”.⁴⁹ A törvényszék azonban igazoltnak látta a vádakot, s Morgenstern Árpádot, Horváth Sándort, Kovalik Pált és Hlatki Bélát tettestársként, Morgenstern Ignácot, Hanecz Györgyöt bűnsegédként elkövetett szándékos emberölés, továbbá Morgenstern Árpádot rablás, Mosolygó Antalt felbujtóként rablás büntetében mondta ki bűnösnek. A miskolci törvényszék 1920. június 4-én jogerősen Morgenstern Árpádot 12 évi, Horváth Sándort, Kovalik Pált és Hlatki Bélát 15-15 évi, Morgenstern Ignácot 3 évi, Hanecz Györgyöt 10 év, Mosolygó Antalt 6 év fegyházra ítélte.⁵⁰ Váry Albert megállapítása szerint az elkövetők közül Tolnai Sándor és Kiss Lajos sosem került kézre, ők „szökésben” voltak.⁵¹

7. Lutter László gazdálkodó – Sajókaza, 1919. május 23.52

Lutter László – Szendrey László állítása szerint – elégedetlen volt amiatt, hogy „*amit más keserves munkával összekapargat a mezőn, vagy a kis műhelyben, azt egy néhány munkakerülő vörös fölprédálja*”. Lutter egy bányásszal is szóváltásba keveredett, amely során kijelentette: „*Nekem az a rend, ha dolgozhatok, ha kereshetek és a keresetemet nem rabolja el tőlem senki*”.⁵³ A vita során egy bányász „*belevágta a bicskáját Lutter mellébe. Lutter védekezni próbált, de már ekkor rázúdult a másik három ember is és az erősen vérző, szerencsétlen embert agyba-főbe ütlegetni kezdték. ... Ökölrel, széklábbal verték a szerencsétlen embert s kegyetlen munkájukat nem is hagyták abba, amíg az lélegzett*”.⁵⁴

Szendrey szerint tehát politikai ellentét vezetett Lutter agyonveréséhez, meglincseléséhez. Az ügyben később bírósági eljárás is indult, ennek iratai azonban sajnos nem maradtak fenn, így a korabeli sajtóértesülések alapján tekinthetjük át az eset történetét. A bíróságon elhangzottak szerint 1919. május

48 A monosbéli molnár gyilkosainak vallomásai. In.: Magyar Jövő, 1919. október 21.

49 MNL BAZML VII. 1/f. 2213/1919. Miskolci Kir. Törvényszék 1919. B. 2213/15. sz. ítélete.

50 MNL BAZML VII. 1/f. 2213/1919. Miskolci Kir. Törvényszék 1919. B. 2213/15. sz. ítélete.

51 Váry A.: A vörös rémuralom i. m. 94.

52 Váry és Szendrey megállapításával szemben Lutter halála az anyakönyv szerint május 23-án történt. (MNL BAZML XXXIII. 1/a. 2411. 31/1919.)

53 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 30.

54 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 31.

22-én, miután a csehek kiűritették Sajókazát, és a vöröshadsereg a faluba vonult, a templomtéren gyülekeztek a falusiak a vöröscsapatok „bámulására”. *„A tömegben meglehetősen izgatott hangulat uralkodott, amidőn a torony előtt elhaladt Bukovenszki régi haragosa, Lutter László. Bukovenszki ekkor hirtelen útját állotta Lutternek és a kezében levő kaszanyéllal a fejére ütött. Lutter botjával visszazuht, majd – a tömeg ellenséges hangulatát látva – elmenekült és a luteránus temetőben húzta meg magát, de onnan is elűzték és Grossmann Gyula kereskedő lakásán rejtőzött el. Bukovenszki, Timár, Bendik és Bakos behatoltak Grossmann lakására és Luttert az udvarra hurcolták. Itt Timár József a Bukovenszki által eltört kaszanyéllal, Bakos egy seprőnyéllal, Bendik pedig egy kővel agyba-főbe verték, úgy, hogy Lutter László néhány óra múlva meghalt.”⁵⁵*

Az esetet már a Tanácsköztársaság idején kivizsgálták, s a miskolci forradalmi törvényszék ismeretlen mértékű büntetést rótt ki az elkövetőkre, azonban a mezei munkálatokra való tekintettel annak letöltését félbeszakította, később pedig a kömmün bukása miatt maradt el az ítélet végrehajtása.⁵⁶ 1920 elején ismét eljárást indítottak a tettesekkel szemben. Az államügyészség tizenegy személy ellen emelt vádat. Bukovenszki Jánost mint tettest, Timár Józsefet, Bendik Józsefet és Bakos Jánost mint tettestársakat vádolta meg Lutter agyonverésével, emellett további hét személyt felbujtással vádoltak. Az eljárás során még a sajtóban sem merült fel, hogy az elkövetők vörösök lettek volna, sem az, hogy az időbeli egyezésen, illetve a zavaros körülményeken túl Lutter halálának bármi köze lett volna a kommunista diktatúrához. A bírósági tárgyaláson Timár, Bendik és Bakos beismerő vallomást tettek, a többiek tagadtak.⁵⁷ A miskolci királyi törvényszék – B. 2235/21/1919. sz. ítéletével⁵⁸ – 1920. június 27-én halált okozó súlyos testi sértés, valamint magánlaksértés miatt Bukovenszki Jánost 3 év 6 hónap, Timár Józsefet és Bakos Jánost 2 év 6 hónap, Bendik Józsefet 1 év 6 hónap börtönre ítélte, a többi vádlottat felmentette.⁵⁹

8. Göllén József csendőr őrmester – Suzhakálló, 1919. május 23.

Göllén József rudolfbányatelepi csendőr volt, akit Szendrey László szerint *„a vörösök beerőszakoltak a vörösörségbe”* és velük együtt Suzhakállóra kellett menekülnie a közeledő csehek elől. Göllén azonban *„minden alkalmat megragadott, hogy elszakadhasson tőlük és visszamehessen Rudolftelepre, az ott elhagyott otthonába. 1919. május 23-án közölte a vörösökkel, hogy haza kell mennie Rudolftelepre, mert fél, hogy az ott maradt ingóságait a csehek elharácsolják. A vörösök azonban tudták, hogy ha Göllén József eltávozik tőlük, akkor őt soha viszont nem*

55 Elítélték a sajókazai gyilkosokat. Reggeli Hírlap, 1920. január 28.

56 Uo.

57 Sajókazán agyonverték egy legényt. Magyar Jövő, 1920. január 28.

58 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 31.

59 Sajókazán agyonverték egy legényt. Magyar Jövő, 1920. január 28.

látják. Bujtogatni kezdtek azért ellene és Sebestyén, Pető és Zarabék bányamunkások arra izgatták társaikat, hogy verjék agyon. Ezt tárgyalták éppen Balog munkástanácsi elnökkel⁶⁰, amikor Göllén hozzájuk érkezett.”⁶¹ Göllén bejelentette távozási szándékát és szóban Balog el is engedte, amikor azonban Göllén megfordult, „Balog utána ugrott és egy katonai fegyverrel hátulról orvul fejbe sújtotta. Göllén megtántorodott. Balog ekkor még egyet sújtott rá, majd mikor Göllén összeesett, még a földön is fejbe sújtotta. ... Göllén olyan súlyos agyrontcsolást kapott, hogy sérüléseibe még ott a helyszínen meghalt.”⁶²

Az ügygel kapcsolatban Balogh József 25 éves rudolftelepi bányamunkást tartóztatták le. Bírósi tárgyalásán azonban Szendrey állításaival szemben egy másik történet bontakozott ki. Eszerint a történet előzményeként, 1919 májusában a csehek megszállták Rudolftelepét, s a bányamunkások által rejtegetett fegyvereket felfedezték és magukkal vitték. Az volt a gyanú, hogy Racskó Jakab árulta el a cseheknek a fegyverek rejtékhelyét, ezért a csehek távozása után Balogh József helyi bányász letartóztatta és a csendőrségre kísérte, hogy ott tartsák fogva. Göllén József csendőr őrmester azonban vonakodott ennek eleget tenni, majd két nap múlva, 1919. május 21-én szabadon is eresztette Racskót. Május 22-én ismét közeledtek a csehek, ezért Balogh társaival Miskolcra kívánt menni, hogy segítséget kérjen. A cseh előrenyomulás miatt oda nem jutott el, ezért visszatért Rudolftelepre, s a falu szélén társaival egy cseh járőrrel került tűzharcba, amely során Balogh egy csehet lelőtt. A történetek miatt a rudolftelepi lakosok Szuhakállóba menekültek. Másnap, 1919. május 23-án délelőtt 9 órakor ilyen előzmények után találkozott Balogh és Göllén. A két férfi kezelt, majd Balogh a bal vállán lévő fegyverét „egyszer csak két kézre kapta s Göllénre sújtott. A vállát érte. Göllén még egyszer visszafordult: – Miért volt ez Sándor? – Mert áruló vagy! válaszolta Balogh és még egyet sújtott, mire Göllén őrmester a földre zuhant. A fegyver eltört. Balogh azonban a csonka fegyver závarzatával még tovább ütlegette.”⁶³

Balogh Józsefet 1921-ben az ügyészség gyilkossággal és izgatással vádolta meg. A törvényszék előtt Balogh nem tudott, vagy nem is akart visszaemlékezni a gyilkosságra és közölte: „csak másnap tudtam meg, mikor elmondták, hogy mit csináltam”. A tárgyalás során Balogh igyekezett beszámíthatatlannak feltűnni, az orvosszakértők azonban szimulálást állapítottak meg nála.⁶⁴ Az ügy további részletei sajtóhírek, illetve bírósi iratok hiányában nem ismertek. Korántsem kizárt, hogy Balogh elmeállapotának részletes vizsgálatánál büntethetőséget kizáró okot állapítottak meg, ami lehetetlenné tette a büntetőeljárás ítélettel történő befejezését. Iratok hiányában sajnos az ügy folytatása nem ismert.

60 Téves információ, Rudolftelep ebben az időben Disznóshorváthoz (ma: Izsófalva) tartozott, ahol a munkástanács elnöke Pásztor József, majd Bubenka János volt. Lehoczky A.: A Magyar Tanácsköztársaság i. m. 274.

61 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 33.

62 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 34.

63 Gyilkolt a tanácsköztársaság érdekében. Magyar Jövő, 1921. szeptember 7.

64 Gyilkolt a tanácsköztársaság érdekében. Magyar Jövő, 1921. szeptember 7.

9. Endrész László gazdálkodó – Felsőhangony, 1919. május 26.

Haláláról sem Váry Albert, sem Szendrey László nem rendelkezett részletes információval. Mindketten a miskolci kir. ügyészség – ma már nem fellelhető – 1921. december 19-én kelt 1921. E. 1. F. 59. sz. jelentésére hivatkoztak. Váry Albert szerint a 38-as vörösdandár forradalmi törvényszéke ítélete alapján vöröskatonák lőtték agyon 1919. május 26-án. Közelebbi adatokkal azonban nem rendelkezett.⁶⁵ Szendrey ugyanezen forrásra hivatkozva részben latolgatott: *„ellenforradalmi magatartás miatt került törvényszék elé Endrész László felsőhangonyi gazda. Mi volt a bűne? Nem tudjuk. Talán megtagadta a vörösöktől a kenyeret? vagy nem akart nekik előfogatot adni? Esetleg szólhatott is valami ellenkezésfélét? A vörös törvényszéknek elég volt ez arra, hogy Endrész Lászlót halálra ítélje és kivégezze. Az ítéletet meg is hozták s végre is hajtották 1919. május 26-án Felsőhangonyban.”*⁶⁶

Endrész halálára vonatkozóan a kutatás során további adatokat nem sikerült felderíteni. Nem tudható, hogy valóban forradalmi törvényszéki ítélet következményeként vesztette életét, mint ahogy az sem, hogy ha igen, akkor azt köztörvényes, vagy politikai cselekmények miatt hozták. Mindössze annyi állapítható meg, hogy halálát – Endrész János László néven – az anyakönyvbe már másnap bejegyezték. Eszerint 1919. május 26-án délután 5 órakor vesztette életét „főbelövés” következtében.⁶⁷

10. Balog Dániel földműves – Sajószentpéter, 1919. május 27.

Váry Albert kötete alapján „ellenforradalmi magatartás” miatt ismeretlen vöröskatonák lőtték agyon. Váry a már Endrész Lászlónál is említett 1921. El. 1. F. 59. sz. ügyészségi jelentésre hivatkozott, további adatokkal nem rendelkezett.⁶⁸ Érdemben Szendrey László sem tudott tőle többet, kötete szerint *„Balog Dániel sajószentpéteri gazda is egyike volt azoknak, akik nem értettek egyet a népboldogító vörös eszmék agitátoraival és ezért 1919. május 28-án rövid úton főbe lőtték. ... a vörös uralom bukása után a csendőri nyomozásnak nem sikerült többet Balog Dániel meggyilkolásáról megtudni, csak annyit, hogy ellenforradalmi magatartású volt.”*⁶⁹

Balog haláleseténél a halotti anyakönyv sem jelent érdemi segítséget, csupán halálának idejét lehetséges pontosítani. Halotti anyakönyvi bejegyzése szerint ugyanis elhalálozása május 27-én (nem 28-án!) délután 4 órakor történt, okaként mindössze annyit jegyeztek meg, hogy *„gyilkosság agyonlövés által”*.⁷⁰ Balog halálát tehát a rendelkezésre álló iratok alapján felderíteni nem

65 Váry A.: A vörös rémuralom i. m. 50–51.

66 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 38.

67 MNL BAZML XXXIII. 1/a. 2081. 26/1919.

68 Váry A.: A vörös rémuralom i. m. 110–111.

69 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 40.

70 MNL BAZML XXXIII. 1/a. 2435. 76/1919.

lehetséges, nem rendelkezünk érdemi adattal arra vonatkozóan, hogy meggyilkolása politikai okokból történt, s az elkövető, vagy elkövetők vörösörök, vöröskatonák, esetleg „terrorlegények” lettek volna.

11. Czövek Erzsébet és Fodor Lídia – Disznóshorvát (ma: Izsófalva), 1919. május 31.

E két leány halálesetéről szintén nem volt birtokában érdemi információknak sem Váry Albert, sem Szendrey László. Mindketten a már említett 1921. El. 1. F. 59. sz. ügyészégi jelentésre hivatkoztak, amely szerint ismeretlen vöröskatonák agyonlőtték őket.⁷¹ Esetükben Szendrey László is csak feltevésekre szorult: *„Mi lehetett a két leány bűne? Semmi esetre sem a politika. A durva vöröskatonák talán ellenforradalmi magatartást szimatoltak egy szalagban, amely a lányok ruháján volt feltűzve? Vagy egy nótán, amelyet a vasárnap délutáni összejöveten daloltak? Vagy egyszerűen csak személyes bosszú műve volt a gyilkosság? Egy megtagadott táncért? Egy nevetésért? Vagy egy ártatlan tréfáért? Huszonöt év távlatából már nem lehet megállapítani.”*⁷²

Szendrey László feltevései minden bizonnyal tévesek voltak. A két leány halálesete ugyanis a halotti anyakönyvi bejegyzéseik szerint teljesen más körülmények között, illetve okok miatt történt. Az anyakönyvi adat alapján a mindössze 9 éves Fodor (szini) Lídia május 31-én hajnali 2, a 17 éves Czövek Erzsébet hajnali 4 órakor vesztette életét. Haláluk okaként pedig a következő ok szerepel: *„baleset, a kommunista és cseh csapatok összetűzése alkalmával agyonlövetett”*⁷³. A leányok tehát harci cselekmények vétlen civil áldozatai voltak.

12. Korpff Ferencné Wisiny⁷⁴ Jozefa – Ormospusztá, 1919. június 1.

Korpff Ferencné és családját 1919 májusának végén a vöröskatonaság parancsnokságánál azzal vádolták meg, hogy a cseh megszállás idején *„Korpff Ferenc és cseh származású felesége, valamint fia és a leánya csehekkel együtt érezvén 5 magyar munkást beárult, minek következtében nevezetteket a csehek halálra ítélték és név szerint Tóth Lajost, Ribóczki Andrást és Husanyicza Andrást a csehek golyó által ki is végezték, míg kettőjüknek, és pedig Hegedűs Mihálynak és Hronyecz Istvánnak sikerült szabadlábbon megmenekülniük, továbbá mert Korpfné volt az oka Pardavi Antal és Szeifert Pál magyar munkás internálásának is.”*⁷⁵ Tény, május

71 Váry A.: A vörös rémuralom i. m. 36–37.

72 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 42–43.

73 MNL BAZML XXXIII. 1/a. 2132. 44/1919., 45 /1949.

74 Vezetékneve az anyakönyvekben „Visin” formában fordul elő. (MNL BAZML XXXIII. 1/a. 2132. 76/1919.

75 MNL BAZML VII. 1/f. 2421/1920. Miskolci kir. ügyészség 2421/1920. sz. vádindítványa.

22-én a csehek a császtai erdőben agyonlőtték a három fent említett ormosbányai bányászt, illetve munkást⁷⁶, azon vád azonban, hogy ehhez a Korpfcsaládnak köze lett volna, a későbbi nyomozás során határozottan cáfolatot nyert.⁷⁷ Korpfc Ferencné helyzetét nehezítette, hogy férje és fia is csatlakozott a csehekhez kivonulásukkor. Korpfcékkel szemben tehát a csehekkel való együttműködés vádjá fogalmazódott meg, ez azonban nem feltétlenül vezetett volna az asszony halálához. Szendrey László emellett – iratokkal alá nem támasztható módon – azzal magyarázta a halálát, hogy Korpfcné szóváltásba került egy vörösörrel, amikor az tejet vagy tojást akart tőle vásárolni és Korpfc Ferencné megszidta a vörösört. Szendrey ehhez egy párbeszédet is közölt, amit vélhetően ő maga talált ki: *„Mit lőgérezel azzal a puskával, inkább mennének dolgozni?! – A falut őrzöm, néni! – Kitől őrzöd? Csak tőletek megőrizze az Isten, mástól nem kell itt őrizni!”*⁷⁸ Szendrey szerint emiatt forralt bosszút a vörösör, s 1919. június 1-én azt jelentette a vörösörség parancsnokának, hogy *„Korpfc Ferencné ellenforradalmár és a csehekkel cimborál”*.⁷⁹

A vörösök helyi parancsnoka mindenestre azonnal utasítást adott Korpfcné előállítására. A parancsot Schusztter János és Bartos János vörösörök hajtották végre. Szendrey szerint *„Mikor Korpfcné meglátta közelíteni a másik vörösört és tisztába jött azzal, hogy a két férfival szemben tehetetlen, el akart menekülni és futni kezdett a szomszédok felé, akitől segítséget remélt. A vörösör azonban puskát emelt a rémulten menekülő asszonyra és hátulról agyonlőtte. Korpfc Ferencné még aznap meghalt.”*⁸⁰ Váry Albert hasonlóképp az utcán menekülő s agyonlőtt asszonyról számolt be⁸¹, a vádindítvány szerint azonban másként történt az eset. Korpfcné szerint a lakásában próbálták elfogni, de az asszony ellenállást tanúsított, ezért Bartos a levegőbe lőtt, Schusztter pedig egy lövéssel „leterítette”.⁸² Az anyakönyv ezúttal is részben már adatokat tartalmaz, halálozási bejegyzés szerint az eset egy nappal korábban, május 29-én délelőtt 8 órakor történt. A halál okaként pedig a következő került bejegyzésre: *„communistámalom alatt agyonlőtték”*.⁸³

Az ügyben 1919. augusztus 21-én Schusztter János ormosbányai bányamunkást tartóztatták le, majd a szabadlábon védekező Bartos János helyi bányászal együtt indítottak ellene eljárást. Az ügyészség Schusztter ellen szándékos emberölés miatt emelt vádat, Bartost mindössze magánlaksértés miatt kívánták felelősségre vonni. Schuszttert a miskolci kir. törvényszék 1920. október

76 MNL BAZML XXXIII. 1/a. 2132. 39/1919., 40 /1949., 41/1919.

77 MNL BAZML VII. 1/f. 2421/1920. Miskolci kir. ügyészség 2421/1920. sz. vádindítványa.

78 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 50.

79 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 50.

80 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 51.

81 Váry A.: A vörös rémuralom i. m. 101.

82 MNL BAZML VII. 1/f. 2421/1920. Miskolci kir. ügyészség 2421/1920. sz. vádindítványa.

83 MNL BAZML XXXIII. 1/a. 2132. 76/1919.

16-án kelt B. 2520/12/1919. sz. ítéletével 2 év fegyházra ítélte.⁸⁴ Társa büntetése – törvényszéki iratok, illetve korabeli sajtótudósítás hiányában – nem ismert.

13. Bucher Béla joghallgató – Bükkaranyos, 1919. június

Halálának körülményei más esetekhez hasonlóan alig, illetve nem ismertek. Váry Albert szerint állítólag cseh kémnek gondolták, ezért vöröskatonák lőtték agyon Bükkaranyos határában, 1919 júniusában, közelebbről meg nem határozható időben. Forrásként ismét a már nem fellelhető 1921. El. 1. F. 59. sz. ügyészégi jelentést jelölte meg.⁸⁵ Érdemben Szendrey László sem tudhatott, ő azonban egy történetet is közölt, amelynek hitelessége – források hiányában – megkérdőjelezhető: *„1919. június hó folyamán a bükkaranyosi határban Bucher Béla joghallgató, aki mint szegény diák, gyalogosan utazott a Felvidéken lakó rokonaihoz. A vörösök elfogták a szegény diákot és vallatóra fogták utazásának célja felől. Ez hiába mutatta fel iratait, leckeönyvét, igazolványait. Hiába hivatkozott rokonaira, a vörösök nem hittek neki. ... ahelyett, hogy békén elengedték volna útjára, ott a bükkaranyosi határban agyonlőtték.”*⁸⁶

Váry és Szendrey állításait források hiányában nem áll módunkban értékelni, kételyeinket azonban erősíti, hogy Bucher Béla elhalálozása a bükkaranyosi halotti anyakönyvekben nem szerepel, így arra sem látunk bizonyítékot, hogy a gyilkosság megtörtént volna, illetve – lásd Weinberger György ügye – itt történt volna.

14. Héthy Dezső körjegyző – Sajóvelezd, 1919. július 13.

A sajóvelezdi körjegyző halála minden bizonnyal egy vöröstimt garázdálkodásának a következménye volt. Szendrey László kötetében a következőképp írt erről: *„Sajóvelezden, 1919. július 12-én Héthy Dezső körjegyző leányának az eljegyzését tartotta. Hármás eljegyzés volt.”*⁸⁷ ... Héthy Dezső is így készítette elő gyermekei eljegyzésének napját. Meghívta a barátait, rokonait, jóismerőseit és ezeknek sorába meghívta Fehér Zoltán vörös tisztet, aki egy kisebb vörös csapat élén akkor éppen a faluban állomásozott. A vendégkoszorú vidáman mulatott a boldog háznál. ... Csak Fehér Zoltán, a vörös tiszt, nem érezte jól magát a kedves társaságban. Izgágáskodott, kötekedett, okvetlenkedett, ízléstelenkedett és hajtogatta a poharat, ami nem vált előnyére különben is rossz modorának. A házigazdát, Héthy Dezsőt kedvetlenítette a vendégének a kellemetlensége, de tűrte viselkedését... Amikor azonban a vörös tiszt a hölgyekkel kezdett gorombáskodni és olyan szavakat használt,

84 Váry A.: A vörös rémuralom i. m. 101.; Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 52.

85 Váry A.: A vörös rémuralom i. m. 24–25.

86 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 61.

87 Héthy mindhárom leányát ekkor jegyezték el.

amilyeneket női társaságban még a cigány sem mond, félre hívta Fehér Zoltánt és figyelmeztette viselkedésének a helytelen voltára.”⁸⁸ Héthy megkérte Fehért, hogy menjen inkább haza, s a vöröstiszt el is ment, később azonban visszatért. Héthy leültette, borral és cigarettával kínálta. „Egy darabig beszélgettek ott s aztán a boldog apa bement és a szobában az egyik menyasszony lányával kezdett táncolni. Kis idő múlva Fehér Zoltán is utána ment. Megölelte a leányával táncoló boldog apát és ölelés közben, a jobb kezében rejtve tartott revolverrel orvul hátba lőtte. ... Héthy Dezső holtan zuhant a földre, a vörös bitang pedig a zűrzavarban kiugrott az ajtón.”⁸⁹

Szendrey leírását törvénytörvényes iratok hiányában csak a korabeli sajtó állításai tudjuk összevetni, amelyek szintén forráskritikára szorulnak. Eltérést néhány körülményben fedezhetünk fel, eszerint például miután Fehér először hagyta el az ünnepséget, *„Haragjában riadót fúvatott és a házat körülvétette gépfegyverekkel és vörös katonákkal. Formálisan meg akarta ostromolni a lakodalmas házat. Ekkor a tisztársai ki akarták békíteni a jegyzőt Fehér vörös századparancsnokkal. Fehér hajlandónak mutatkozott erre. Bement a házba és a vendégektől bocsánatot kért a viselkedése miatt. Aztán Héthy jegyzőhöz lépett, hogy kibéküljön vele. Átölelték egymást és ekkor Fehér ölelés közben revolverével szíven lőtte Héthy jegyzőt.”⁹⁰ A gyilkosságot megerősíti a halotti anyakönyv is, eszerint az eset július 13-án reggeli 7 órakor történt, a halál oka: „agyonlövés”.⁹¹*

Fehér Zoltánt állítólag a Putnokon székelő VII. hadtest forradalmi törvényszéke tetteért 5 év kényszermunkára ítélte, de az ítéletet nem hajtották végre. 1919-ben még arról tudósított a sajtó, hogy Fehért *„Budapesten elfogták és a gyűjtőfogházban helyezték el, honnan bűnügye elbírálása végett – Miskolcra fogják szállítani”⁹²*. Fél évvel később azonban már arról számoltak be, hogy Fehér *„a tett elkövetése után megszökött és mindeddig nem sikerült a nyomára akadni”*. 1920 júniusában azonban – a miskolci ügyészség által 1919 augusztusa óta köröztetett – Fehért állítólag ismét elfogták. A váci katonai nyomozóosztály parancsnoksága tájékoztatása szerint Fehér a váci ügyészség fogházában volt ekkor letartóztatva.⁹³ A volt vöröstisztet azonban ekkor sem szállították Miskolcra, Fehér Zoltán nem került bíróság elé. Váry Albert kötetében arról számolt be, hogy a tiszt megszökött⁹⁴, Szendrey ismeretei szerint Csehszlovákiába menekült.⁹⁵

88 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 64–65.

89 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 65.

90 Héti jegyző gyilkosát elfogták. In.: Reggeli Hírlap, 1919. november 11.

91 MNL BAZML XXXIII. 1/a. 2444. 12/1919.

92 Elfogták a Héthy Dezső gyilkosát. Magyar Jövő, 1919. november 12.

93 Elfogták a sajtóvezetdi jegyző gyilkosát. Magyar Jövő, 1920. június 1.

94 Váry A.: A vörös rémuralom i. m. 111.

95 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 66.

15. Molnár Terézia – Kács, 1919. július 27.

Halálának körülményei bizonytalanok. Váry Albert szerint a helybeli lakosság és a vörösőrség között ellenséges viszony volt, s ennek folyományaként „ellenforradalmi magatartás” miatt lőtték agyon Molnár Teréziát a vörösőrök. Részletekkel azonban nem tudott szolgálni.⁹⁶ Szendrey László kötetében sem árul el érdemben többet, mindössze annyit állított, hogy Molnár Terézia „szembeszállt az erőszakoskodó vörösőrökkel, mire ezek agyonlőtték.”⁹⁷ Mindketten – a levéltári őrizetbe nem került – 1921. december 19-én kelt 1921. El. 1. F. 59. sz. ügyészégi jelentésre támaszkodtak.⁹⁸

A korabeli sajtóban, illetve a levéltárba került iratokban annak nyomát nem találtuk, hogy a 18 éves leány halálesetét részletesen kivizsgálták volna, s esetében a halotti anyakönyv sem jelent segítséget. Bár az kiderül anyakönyvi bejegyzéséből, hogy július 27-én este 11 órakor vesztette életét „gyilkosság lelövés” által⁹⁹, a tettes személyére vonatkozóan megjegyzést nem tartalmaz. Így nem lehet tudni, hogy a hajadon szerelmi féltékenység, köztörvényes cselekedet vagy politikai ok miatt vesztette életét, s azt sem, hogy gyilkosa egyszerű civil, vagy esetleg vörösőr, vöröskatona lett volna.

16. A tiszakeszi tömeggyilkosság – Kéki Andrásné sz. Dobecz Zsófia, Fonó Molnár András, Salap Dániel, Harsányi István, Angyal János, Smila Gyula – 1919. július 30.

A vörösterorhoz kötött gyilkosságok közül a legtöbb információval az ún. „tiszakeszi tömeggyilkosságról” rendelkezünk, az esettel részletesen foglalkoztak a korabeli napilapok, és a törvényszéki iratok egy része is fennmaradt.

Az eset előzményéhez hozzátartozik, hogy 1919 júliusában a megszálló román csapatoknak sikerült elérniük a Tisza vonalát. Alsóborsod védelmére ekkor a salgótarjáni munkászászlóaljat rendelték ki. 1919. július 28-án Tiszakeszi községet a románok a Tisza túlsó oldaláról ágyúval és gépfegyverrel lőtték. A megszálló katonák átkiabáltak a község lakosságának, hogy ha kitűzik a fehér zászlót, abbahagyják a tüzelést. A lakosok döntése alapján így kitűzték a megadást jelző zászlót, s a románok valóban befejezték a tüzelést.¹⁰⁰ Másnap, július 29-én, a délelőtti órákban a salgótarjáni vörösmunkásezred V/1. zászlóalja II. századának katonái jelentek meg a községben. A század azt feladatot kapta Mendelsohn József főhadnagy zászlóaljparancsnoktól, hogy szállja meg a községet, és akadályozza meg a román csapatok Tiszán való átkelését. A csapat

96 Váry A.: A vörös rémuralom i. m. 76–77.

97 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 68.

98 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 69.

99 MNL BAZML XXXIII. 1/a. 2519. 39/1919.

100 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Baranyi János kihallgatása. 1919. augusztus 17.

Ponyi István századparancsnok irányításával Mezőcsát és Tiszakeszi között félúton állt meg. Ponyi egy hatfős szakaszt küldött a községbe Tomka András vezetésével, felderítés céljából. Tomka azzal tért vissza, hogy megszállva nincs a község, de a lakosok ellenségesen viselkedtek velük szemben. Ponyi utasítására Tomka visszatért a zászlóaljparancsnokságra, ahol Mendelsohn parancsnokot és Gádor Béla politikai biztost tájékoztatta a történetekről. Gádor az ellenforradalmárok letartóztatására adott utasítást.¹⁰¹ A katonák Barna György tiszakeszi vörösőr-rajparancsnok, valamint Baranyi János és Szabó György helyi vörösőrök segédletével Kéki Andrásné Dobecz Zsófia 49 éves, Fonó Molnár András 53 éves, Salap Dániel 34 éves, Angyal János 59 éves és Harsányi István 39 éves helybeli lakosokat gyűjtötték össze a községházán. A 26 éves Smila Gyulát nem találták otthon, ő önként jelentkezett utóbb.¹⁰²

A letartóztatottak kiválasztására vonatkozóan eltérő információkkal rendelkezünk. Bizonyos, hogy a helyi vörösőrök kijelölése alapján történt összeszedésük. Később az a hír terjedt el, hogy olyan ellenforradalmárokat tartóztattak le, *„kik a románoknak titkos jeleket adtak le a vörös hadsereg hollétéről és állásáról.”*¹⁰³ Ez azonban 1919-ben még nem merült fel. Szendrey László kötete szerint „Kéki Andrásnét azzal vádolták, hogy valami bujdosó, nemzeti érzelmű tisztnek, aki a keszi réven akart átszökni a románokhoz, szállást adott, míg a szökésre alkalmas idő eljött. Fonó Molnár András azzal vádolták, hogy a csónakján ellenforradalmárokat szöktetett át a Tiszán. Salap Dániel valami puskát lelt és nem szolgáltatta be a vörösöknek. Harsányi István, az egész falu által szeretett, becsült, derék öregember ellenforradalmár volt. Angyal János korcsmáros nemzeti érzelmű tiszteket rejtegetett és szöktetett át a Tiszán. Smila Gyulánál fegyvert találtak. Ezek voltak a vádak, amellyel két falubeli vörösőr feljelentette a szerencsétlen embereket a mezőcsáti járási vörösőrparancsnoknak.”¹⁰⁴

Az iratok részben alátámasztják Szendrey leírását. Smila Gyula és Angyal János kiválasztását valóban az indokolhatta, hogy részt vettek három menekülő ember – köztük állítólag egy főispán – Tiszán való átszállításában. Ezzel a váddal korábban eljárás is indult ellenük. Smilát Pál Ferenczel és Dobecz Jánossal a miskolci forradalmi törvényszék elé állították, amely felmentette őket, így három nap elteltével szabadultak.¹⁰⁵ Ezzel egy időben, július 10-én Angyalt is őrizetbe vették egy napra¹⁰⁶, de akkor még neki sem esett komolyabb bántódása.

101 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Tomka András kihallgatása. 1919. október 31., Galbács József bírósági vallomása.

102 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Bogdán János kihallgatása. 1919. augusztus 19.

103 MNL BAZML XXXV. 1. 2/72. ő.e. Özv. Bányik Orbánné levele az MSZMP B.-A.-Z. Megyei Bizottságának, 1957. szeptember 26.

104 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 71.

105 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Ferenczi Sándor kihallgatása. 1919. október 10.

106 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Jegyzőkönyv J. Nagy Sándor vörösőr ügyében, 1919. augusztus 30.

Molnár András és Salap Dániel letartóztatására azért kerülhetett sor, mert épp előző nap egy vörösőrt fegyvereinek lerakására szólítottak fel.¹⁰⁷ Harsányi István hasonlóképp a fegyver letételére szólított fel egy vörösőrt.¹⁰⁸ Kéki Andrásné pedig minden bizonnyal fiai – a szöktetéssel megvádolt Dobecz János és József – helyett fogták le, akiket a vörösőrök nem találtak otthon.¹⁰⁹

A letartóztatott tiszakeszietek ezután a községházáról Barna György helyi vörösőr-parancsnok utasítására két kocsin – Tomka András és Huszár István vöröskatonákkal – Baranyi János és Szabó György helyi vörösőrök kísérték Mezőcsátra, ahol átadták őket a salgótarjáni munkásszázad katonáinak.¹¹⁰ A szerencsétleneket „kikérdezés” címén hurcolták el.¹¹¹

A tiszakeszietek a zászlóaljparancsnokság politikai megbízottjának, Gádor Bélának adták át¹¹², aki állítólag már ekkor kijelentette, hogy „le kell löni őket”, majd az egyik letartóztatottat – valószínűleg Smila Gyulát¹¹³ – egy Frommer pisztollyal úgy főbe verte, hogy orvoshoz kellett vinni, a többit pedig felpofozta.¹¹⁴ A tiszakeszietek Gádor kihallgatta, majd „mint ellenforradalmárokat” ezután Répánszky Imre vörösőr-rajparancsnokhelyettes írásos elismervénnyel adta át a mezőcsáti fogház-felügyelőségnek.¹¹⁵

A falusiak egy éjszakát töltöttek a fogházban, kivégzésükről csak később döntött Gádor Béla politikai megbízott. Az 1934-es eljárás során több tanú vallotta, hogy július 30-án a parancsnokság Korona szállóban lévő székhelyén nyíltan közölte a vörös katonákkal, hogy a letartóztatottakat a felettes hatóság utasítására el kell bocsájtani, miután sem a forradalmi törvényszék, sem a zászlóalj-parancsnokság nem hajlandó elítélni. Kijelentette ugyanakkor, hogy „*ezek után hát nekünk kell ítélni a felettük, mert az ellenforradalmárok szabadon bocsátása, nagy szégyene lenne a proletárdiktatúrának*”.¹¹⁶ A konkrét utasítást azonban Gádor csak délután 4 óra körül adta ki Back Dénes zászlóaljküldöncnek, azzal, hogy Tomka Andrásnak továbbítsa azt. Back bírósági vallomása szerint Tomkát

107 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Bogdán Sándor kihallgatása. 1919. október 10.

108 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Bogdán Sándor kihallgatása. 1919. október 10.

109 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. 12569/áü. 1919. sz. vádindítvány.

110 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Baranyi János kihallgatása. 1919. augusztus 17.

111 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. özv. Fonó Molnár Andrásné és özv. Salap Dánielné kihallgatása. 1919. augusztus 19.

112 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Ponyi István kihallgatása. 1919. október 17.

113 Az 1934-es eljárás során az egyik tanú azt vallotta, hogy Gádor két embert is bántalmazott ily módon: „Salap Dánielt és Schmila Gyulát kétszer fejbevágot a Frommer-pisztolyának agyával, úgyhogy utóbbinak beszakadt a feje.” (Halálra ítélték Gádor Bélát. Reggeli Hírlap, 1934. június 21.) Az 1920-as eljárás során azonban a szemtanúk egyöntetűen egyetlen – név szerint meg nem nevezett – személy ily módon történő bántalmazásáról vallottak.

114 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Tomka András kihallgatása. 1919. október 17., 1919. október 31.

115 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Átvételi elismervény, 1919. július 29.

116 Kötéláltali halálra ítélte a törvényszék Gádor Bélát, a mezőcsáti tömeggyilkosság megrendezőjét. Magyar Jövő, 1934. június 21.

nem találta meg, ezért Penyaskó István rajparancsnokkal közölte Gádor utasítását. A rajparancsok kérdésére a vöröskatonák önkéntesekként jelentkeztek, s közülük a parancsnok 12 főt választott ki.¹¹⁷ Back elmondásával szemben vádlott-társai a későbbi eljárás során úgy nyilatkoztak, hogy Back szólította a vöröskatonákat őrségbe, és ők ekkor még nem tudták, hogy kivégzésben kell majd részt venniük.¹¹⁸

A fogházban 1919. július 30-án este 6 óra körül a tiszakeszi „ellenforradalmárokat” Penyaskó István rajparancsnok vette át elismervény ellenében, azt azonban „Turonyi János” néven írta alá.¹¹⁹ Az épületből Back Dénes küldönc és Penyaskó István kísérte ki őket az épületből, ahol 12 fegyveres várakozott rájuk.¹²⁰ A tiszakeszietek ezután – állítólag „*Nem hallgatunk senkinek a szavára, kötelet a fehér gárda nyakára*” kezdetű proletárnótát énekelve¹²¹ – Ároktő irányába kísérték.

Szendrey László leírása szerint a letartóztatottakat egy akácos fasornál arra utasították a vöröskatonák, hogy ássák meg a saját sírjaikat, s mikor ezt ők megtagadták, „*agyba-főbe verve kényszerítették őket a parancs végrehajtására.*”¹²² Ez azonban nem volt igaz. Még úton volt a kivégzésre tartó menet, amikor Mezőcsáttól mintegy négy-öt kilométerre három katona csákánnyal és lapáttal készítette elő a tömegsírt. Mikor megérkezett a tiszakeszietek kísérő menete, még nem végeztek munkájukkal, az ásásra mintegy fél órát kellett várni. A sírásókat ezután előreküldték. A tiszakeszietekkel letetették csomagjaikat, majd beültették őket a mintegy 80-100 centiméter mély gödörbe. A kivégzőosztag néhány lépésnyi távolságra sorba állt, majd sortüzet adott le az „ellenforradalmárokra”. Az agyonlövésben részt vevő katonák későbbi vallomása szerint a kivégzést Back Dénes vezényelte le, a tiszakeszietekkel ő közölte halálra ítélésüket, majd az ő „Tüzelj!” parancsára kellett lövéseket leadni a szerencsétlenekre.¹²³

117 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Back Dénes bírósági vallomása.

118 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Miklós István, Maáz József kihallgatása. 1919. október 17.

119 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Elősmervény, 1919. július 30.; Bak Dénes hallgatása. 1919. október 30.

120 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Endreiter József és Miklós István kihallgatása. 1919. október 24.

121 Vallanak a tiszakeszi gyilkosok. Magyar Jövő, 1920. március 19.

122 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 72.

123 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Maáz József és Rődig Rezső kihallgatása. 1919. október 24.

Társai egybehangzó vallomásával szemben Back Dénes tagadta, hogy parancsot adott volna a kivégzésre. Állítása szerint ő csupán küldöncként továbbította Gádor parancsát: „Ezen minőségemben kaptam azt a parancsot Gádor nevű zászlóalj politikai és egyben vádbiztostól, hogy sürgessem meg a századnál az előző nap már meghozott ítélet végrehajtását. ... A parancsot továbbítottam a század egyik rajparancsnokához. Egyébként semmiben közre nem működtem, aktív részt nem vettem, csupán mint szemlélő szemtanúja voltam az ítélet végrehajtásának.” (MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Back Dénes levele a miskolci törvényszéknek. Dátum nélküli.)

Két vádlott bírósági vallomása szerint még Back parancsa előtt az egyik katona fegyvere elsült, mire a többiek is löni kezdtek.¹²⁴ Az áldozatok közül hármat ezután bajonettel is megszúrtak.¹²⁵

A halotti anyakönyv szerint mindannyian 1919. július 30-án délután 7 órakor haltak meg a mezőcsáti határban, „főbelövés” által. A bejegyzések megjegyzése szerint a földműveseket „a vörös katonaság golyó által kivégezte”.¹²⁶ Ez esetben tehát már az 1919. augusztus 9-én bevezetett halotti anyakönyvi bejegyzések alapján is bizonyított, hogy mind a hatan a vörösteror áldozatai voltak.

A holttesteket augusztus 2-án exhumálták, majd Tiszakeszi községbe szállították és temették el. A románok Barna Györgyöt és Baranyi Jánost augusztus 3-án lefogták. Baranyi János vallomása szerint Barna Györgyöt később a románok átadták a kivégzett Kéki Andrásné két fiának, Dobecz Józsefnek és Jánosnak, akik agyonlőtték őt.¹²⁷ Ez az állítás azonban nem igazolható, Barna halálesete a tiszakeszi anyakönyvekben nem került rögzítésre.

A tömeggyilkosság kivizsgálására a hivatalos nyomozás 1919 augusztusában indult meg. Adataink szerint elsőként a tiszakeszi vörösöröket tartóztatták le, így augusztus 17-én Baranyi Jánost, 20-án Diósgyőrben Körtvélyesi Gyulát, végül szeptember 5-én az addig bujkáló J. Nagy Sándort. 1919 októberében a salgótarjáni csendőrség is nyomozást vezetett, s október 17-én tizenkét letartóztatást eszközölt. Köztük Szalvai Mihály, Gyurcsik András, Einreiter József, Bódi István, Illés Sándor, Miklós István, Maáz József beismerte, hogy részt vett a kivégzésben.¹²⁸ A nyomozás hírére október 22-én Back Dénes is jelentkezett, akit szintén azonnal lefogtak.

Az államügyészség végül 18 személlyel szemben emelt vádat. A miskolci kir. törvényszék dr. Rázsó Gyula elnökletével 1920. március 18–21-én folytatta le a tárgyalást. A vádlottak tagadták bűnösségüket, Back azt is, hogy a kivégzésben – a parancs hírének továbbításán túl – szerepet játszott volna. A törvényszék Back Dénes diósgyőri vasesztergályost, Endreiter Józsefet, Bódi Istvánt, Gyurcsik Andrást, Miklós Istvánt, Illés Sándort és Huszár Istvánt hat rendbeli gyilkosság miatt kötél által végrehajtandó halálra ítélte. Maáz Józsefet és Szalvai Mihályt 15, Tomka Andrást 10, Ródig Dezsőt 5, Schréter Mártont 2, J. Nagy Sándort tiszakeszi földművest 10¹²⁹, Körtvélyesi Gyula diósgyőri napszámost 8, Baranyi János tiszakeszi földművest 12, Becska Istvánt 3, Schréter

124 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Maáz József és Ródig Dezső bírósági vallomása.

125 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Dr. Dobos József törvényszéki orvos bírósági vallomása.

126 MNL BAZML XXXIII. 1/a. 2529. 40/1919., 41/1919., 42/1919., 43/1919., 43/1919., 44/1919., 45/1919.

127 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Baranyi János kihallgatása. 1919. augusztus 17.

128 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Szalvai Mihály kihallgatása. 1919. október 17.

129 Egy Kádár-korszaki kötet szerint miután súlyos börtönre ítélték, „kb. 1922-ben Balassagyarmaton kivégezték”, ez azonban bizonyosan nem tévedés volt. *Táboros Sándor: A mezőcsáti járás eseményei a két forradalom időszakában (1918–1919). Mezőcsát 1969. 98.*

Jánost 2, Pónyi Istvánt 1 év fogházra ítélte.¹³⁰ A halálra ítélték valamennyien kegyelemért folyamodtak. Az ítélethirdetés után a törvényszék visszavonult és átalakult kegyelmi tanácsná. A bírák egyhangú határozattal egyik halálraítéltet sem találták kegyelemre méltónak.¹³¹

Ezt követően nem várt fordulat következett be, az államügyészség Penyigei M. Lajos főállamügyész-helyettes kezdeményezésére a per újrafelvételét indítványozta a Kúriánál. Az ítélethirdetés után ugyanis új bizonyíték jutott a tudomásukra, *„amelynek alapján bizonyítható lesz az, hogy Back Dénes a bíróság előtt hamis vallomást tett terhelt társai ellen s bizonyítható lesz az, hogy a többi halálraítélt csak van eszköze volt Back Dénesnek és Gádor Bélának.”*¹³² *„Az államügyészség utólagos; megállapítása szerint kiderült, hogy Back Dénesen kívül a hat halálraítélt nem önakaratukból hajtották végre a gyilkosságot. A halálraítélték Back Dénes és Gádor Béla intézkedésére jelentek meg a helyszínén, maguk sem tudták, hogy miért rendelik ki őket oda, csak amikor a sírhoz értek, akkor tudták meg, mi történik. De ekkor a vádlottak már nem térhettek ki a rendelet végrehajtása elől és így végezték ki az áldozatokat.”*¹³³ Perjessy Mihály kúriai bíró elnöklésével az ötös tanács Back ügyének kivételével rendelte el a bűnügy újrafelvételét.¹³⁴

Back Dénest – ítélete jogerőssé válásával – 1921. január 11-én végezték ki Miskolcon, az ügyészség udvarán akasztották fel. Állítólag még a siralomházban is *„arra hivatkozott, kezeit tördelve, hogy igaz, ő volt a szakasziparancsnoka annak a csoportnak, amely sortűzzel megölte a hat tiszakeszi ártatlant, azonban kénytelen volt engedelmessé válni Gádor politikai megbízottnak, mert az avval fenyegetőzött, hogy ha ellenáll, őt fogja forradalmi törvényszék elé állítani és kivégeztetni.”*¹³⁵ Back holttestét a köztemetőn kívül helyezték el, a szántóföldön.¹³⁶

Nem jogerősen halálra ítélt társai újrafelvételi tárgyalásra 1921 áprilisában került sor. A vádlottak azzal védekeztek, hogy őket Back rendelte ki és előzőleg leittarták őket. A törvényszék végül mindannyiuk büntetésén enyhített, Huszár Istvánt és Gyurcsik Andrást 15-15 évi, Bódi Istvánt, Endreiter Józsefet, Illés Sándort és Miklós István 14-14 évi fegyházra ítélte.¹³⁷ Büntetésüket azonban nem kellett letölteniük, ugyanis – állítólag személyesen Rákosi Mátyás

130 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Miskolci Kir. Törvényszék 1919. B. 3949/6. sz. ítélete.

131 MNL BAZML VII. 1/f. 6852/1923. Jegyzőkönyv a kegyelmi tanács üléséről. 1920. március 21.

132 Újrafelvétel a tiszakeszi gyilkosok bűnügyében. Magyar Jövő, 1920. március 31.

133 A tiszakeszi bűnpör újrafelvételét kéri az államügyészség. Magyar Jövő, 1920. március 30.

134 Új tárgyalás a tiszakeszi gyilkosság ügyében. Magyar Jövő, 1920. március 19.

135 Kötélhalálra ítélték a mezőcsáti tömeggyilkost. Kis Újság, 1934. június 21.

136 Exhumálására és a miskolci hősök temetőjében való újratemetésére 1957. október 3-án került sor. (Bak Dénes elvtárs némán is vádol... Észak-Magyarország, 1957. október 3.)

137 A miskolci ügyészség kérésére a tiszakeszi kommunista tömeggyilkosság értelmi szerzőjét is elfogták Bécsben. Magyar Jövő, 1925. április 7.

közbenjárására – magyar foglyokra cserélték ki őket, s a Szovjetunióba távozhattak.¹³⁸ Egyes adatok szerint a szovjetek Baranyi Jánost¹³⁹ és Szalvai Mihályt is kicserélték. Az ily módon a Szovjetunióban letelepedők közül később mindössze ketten tértek vissza Magyarországra, Endreiter és Szalvai.¹⁴⁰

A per során gyakorta felmerült, hogy a kivégzést elrendelő Gádor Bélát nem sikerült felelősségre vonni, ő ugyanis a kommün bukása után külföldre menekült. A volt politikai megbízott 1925-ben Bécsben – magát politikai menekültnek feltüntetve – letelepedési engedélyt kért. A bécsi rendőr-igazgatóság értesítése alapján a miskolci kir. ügyészség azonnal távirati megkeresést küldött az osztrák fővárosba, s kérte Gádor azonnali letartóztatását és a kiadatási eljárásig történő fogva tartását. Jelezték egyúttal, hogy Gádort hat rendbeli gyilkosság büntetében mint felbujtót körözik.¹⁴¹ Az osztrákok másfél év után megtagadták a kiadást, ők ugyanis politikai bűncselekményként értékelték Gádor tevékenységét. A volt politikai megbízott – aki később Pozsonyba költözött¹⁴² – perére csak a tömeggyilkosság után tizenöt évvel, 1934-ben került sor. Gádor saját bevallása szerint ugyanis hazatért „bűnhődni”.¹⁴³ 1934. március 7-én Nagy István álnéven próbált átlépni a somoskőújfalui határállomáson, azonban a vámtestek felismerték, letartóztatták és a miskolci ügyészségre szállították.¹⁴⁴

A miskolci törvényszék 1934. június 18-án kezdte meg Gádor Béla bűnügyi tárgyalását.¹⁴⁵ A vádlott tagadta bűnösségét, ahogy azt is, hogy a kivégzésre parancsot adott volna: „Ő csak azt az utasítást adta, hogy a hat embert szállítsák Miskolcra és adják át a forradalmi törvényszéknek.” Többben azonban terhelő vallomást tettek ellene, egyesek szerint jelen is volt a kivégzésen, ahol a sortűz végeztével azt az utasítást adta, hogy „Aki nem döglött meg, abba szúrjatok bele!”¹⁴⁶ A miskolci törvényszék 1934. június 20-án felbujtói bűnrészesként találta bűnösnek hat rendbeli gyilkosság büntetében és kötél általi halálra

138 Korabeli lapértesülés szerint 1921-ben csak három személyt adtak át „mint cserefoglyot” a szovjeteknek. Elfogták a mezőcsáti ellenforradalmárok tömeggyilkosát. Reggeli Hírlap, 1934. március 9.

139 Táboros S.: A mezőcsáti járás i. m. 98.

140 MNL BAZML XXXV. 1. 2/72. ő.e. Endreiter József veterán levele Bakk Dénes vöröskatonáról.; Özv. Bányik Orbánné levele az MSZMP B.-A.-Z. Megyei Bizottságának, 1957. szeptember 26.

141 A miskolci ügyészség kérésére a tiszakeszi kommunista tömeggyilkosság értelmi szerzőjét is elfogták Bécsben. Magyar Jövő, 1925. április 7.

142 Halálra ítélték a miskolci kommunista pör vádlottját. Népszava, 1934. június 21.

143 Halált kér az ügyész a mezőcsáti vörös hóhér fejére. Budapesti Hírlap, 1934. június 20.

144 Kötélhalálra ítélték a mezőcsáti vörös hóhért. Budapesti Hírlap, 1934. június 21.

145 Ügyének iratai nem kerültek levéltári megőrzésbe, így a korabeli sajtó alapján tekintjük át a per történetét.

146 A mezőcsáti vörös rém tagadja a hat gyilkosságot. Friss Újság, 1934. június 19.

ítélte Gádort.¹⁴⁷ A magát még mindig ártatlannak tartó Gádor és védője fellebeztek. Ügyében a debreceni ítélőtábla döntött, amely büntetését életfogytig tartó fegyházra változtatta.¹⁴⁸

17. Berecz Bóza János – Borsodnádásd, 1919. augusztus

Váry Albert és Szendrey László szerint Berecz Bóza Jánost Borsodnádásd határában, a románok elől menekülő vöröskatonák gyilkolták meg, majd elrabolták szekérét és két lovát. A történetet Szendrey kötetében részletesen közölte annak ellenére, hogy a gyilkosságnak minden bizonnyal nem volt szemtanúja. Leírása szerint *„az oláhok elől menekülő vörös katonák kerültek 1919. augusztus 29-én Borsodnádásd határába. Az oláhok akkor már fogdosgatták a fosztogatásokban és gyilkosságokban részes vörösöket össze és ezek a vörös katonák az elfogatás elől menekültek valahonnan. ... a közeli cseh határ felé akartak menekülni. A csehek ugyanis enyhébben kezelték a vörösöket, mint a románok... Ebben a járatban voltak a mi vöröseink is, akik aug. 29-én a nyári hőségtől tikkadtan rótták a poros dűlőutakat. Egy fordulónál kétfelé ágazott az út és a fáradt vörösök nem tudták, hogy merre induljanak. ... Berecz Bóza János is ott szántogatott az egyik darab földön. Az útke-reső vörösök őt látták meg és hozzá indultak el tanácsot kérni. A gazda maga is észrevette a vörös katonákat. Láta, hogy felé tartanak. Tudta, hogy a vörösökkel nem jó barátkozni, ezért befelé mozgatta az ekét a táblán.”*¹⁴⁹ Berecz Bóza kérdésekre megmutatta nekik, merre van a cseh határ, a vörösök azonban felszólították, hogy fogja ki az ekéből a lovakat, állítsa a szekérhez és vigye őket a határhoz. Berecz Bóza tiltakozott, mire az egyik agyonlőtte. Gyilkosa ezután megmotozta, de csak cigarettát talált nála, ezért „dühösen belerúgott a testbe, felült a szekérre és röhögő társaival elkarikázott a cseh határ felé”.¹⁵⁰

Mind Váry, mind Szendrey a borsodnádásdi csendőrőrs 1920. július 6-án kelt 309/1920. sz. jelentésére hivatkoztak, amely azonban ma már nem fellelhető.¹⁵¹ A Berecz Bóza haláláról szóló történet több oknál fogva kérdéseket vet fel, halálának ideje bizonyosan téves. A borsodnádásdi körjegyzőség iktatókönyvének tanúsága szerint tetemét a szentdomonkosi határban Koós János kondás találhatta meg 1919. augusztus 9-án, tehát a csendőrség jelentésében megállapított haláleset előtt húsz nappal.¹⁵² Az 53 éves Berecz Bóza János halotti anyakönyvi bejegyzése szerint Váry és Szendrey állításával szemben nem gazdálkodó volt, hanem gyári munkás. Halotti bejegyzése részben feltételezheti, hogy halála a csendőrség által megállapított körülmények között történt, annak okaként

147 Halálraítélték a mezőcsáti hatszoros vörös gyilkost. Az Est, 1934. június 21.

148 Halálos ítélet után örökrabság. Friss Újság, 1934. október 27.

149 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 75–76.

150 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 77.

151 Szendrey L.: Most 25 éve... i. m. 77.

152 MNL BAZML V. 121. 27. kötet. 1098. sz. bejegyzése.

ugyanis „rablógyilkosság, agyonlövetés” szerepel.¹⁵³ Berecz Bózánál minden bizonnyal azt tudták megállapítani, hogy agyonlőtték, s hogy lovait és szekerét elrabolták, az elkövetők kilétét pedig csak feltételezték. Halálesete tehát nem köthető bizonyossággal a vörösterorhoz, sem a vöröskatonákhoz.

18. A zsidó áldozatok kérdése

Sem Váry Albert, sem Szendrey László nem említette, de az Egyenlőség című zsidó politikai hetilap már 1919. szeptember 11-én további miskolci „zsidó mártírok”-ról számolt be. Állításuk szerint 1919. „május 19-én Miskolcon, az Avason kivégezték: Klein Béla dr. kolozsvári orvost ellenforradalmi és hazafias üzemek miatt. Ugyancsak kivégezték Lefkovics Bernát földbirtokost”.¹⁵⁴ Halálesetükről a lap 1920. február 21-én ismét megemlékezett, ezzel kívánták ugyanis többek között alátámasztani azt, hogy zsidók is voltak az ellenforradalmárok között.¹⁵⁵ E két gyilkosságnak azonban a korabeli anyakönyvekben, iratokban nincs nyoma. A miskolci Magyar Jövő az utóbb megjelent cikkekre válaszol, 1920. február 27-én gúnyos írást jelentett meg, amelyben megkérdőjelezte a zsidó lap állításait: „tudnak-e valamit ezekről a miskolci kivégzésekről, vagy csak az Egyenlőség fantáziájában él ez a két kivégzés?”.¹⁵⁶ E két haláleset megtörténtét, illetve annak körülményeit tehát már saját korában megkérdőjelezték, s az iratok hiánya, illetőleg a halálesetek – akár utólagos – anyakönyvezésének elmaradása miatt vélhetően ezt jogosan tették.

Összegzés – A nemzeti vértanúk emlékművének tükrében is!

A felsorolt esetekből kitűnik, hogy a „vörös rémuralom”, a vörösteror Borsod vármegyei áldozatainak száma kevesebb lehetett, mint Váry Albert és Szendrey László jegyezte. Az általuk említett 24 főből egy esetben bizonyosan nem a megyében történt a haláleset (Weinberger György), egy esetben pedig az is kérdéses, hogy egyáltalán történt-e ilyen (Bucher Béla). Az „áldozatok” között egy fő – általuk is beismerten – baleset áldozata volt (Kovács Lajos), négyen pedig minden bizonnyal ismeretlen okból veszítették el életüket, halálesetük iratokkal alátámaszthatóan nem köthető politikai okokhoz (Endrész László, Balog Dániel, Molnár Terézia, Berecz Bóza János). Két leány (Czövek Erzsébet és Fodor Lídia) a vörösöknek a cseh megszállókkal folytatott tűzharc során lelte halálát. Lutter László kétséget kizáróan személyi bosszú áldozata volt, s gyilkosai sem vörösőrök, sem vöröskatonák nem voltak, így meggyilkolása színtiszta köztörvényes cselekedet volt. Ugyancsak bosszú, illetve nem beszámítható állapot miatt halhatott

153 MNL HML XXXIII. 1/c. Bükkszenterzsébet halotti anyakönyve. 58/1949.

154 A magyar zsidók mártírja. Egyenlőség, 1919. szeptember 11.

155 Nem volt köztük zsidó? Egyenlőség, 1920. február 21.

156 Gyerünk csak... Magyar Jövő, 1920. február 27.

meg Héthy Dezső, illetve Göllén József, halálesetük minden bizonnyal a felfokozott, háborús hangulat sajnálatos következménye volt. Az eseteket számba véve, „tisztán” a „vörös rémuralomnak”, vörösterroznak tulajdonítható haláleset igazából tizenkét főnél állapítható meg, egy fő (Kiss Ernő) egy „terrorcsapat” támadásakor halt meg, a többieket (Görgey-házaspár, Reisz Frigyes, Betes Lajos, Korpf Ferencné, hat tiszakeszi lakos) a csehekkel, illetve románokkal való együttműködéssel, illetve ellenforradalmi magatartással vádolták.

Számításunk – kis híján – egybeesik a „Nemzet Vértanúinak 1918–1919 Országos Emlékbizottsága” korabeli jelentésével, 1929-ben összeállított névsorukban tizenegy Borsod vármegyei áldozat szerepelt.¹⁵⁷ Felsorolásukban – általunk nem érthető okból Korpf Ferencné nevét azonban nem találni. Beszédes azonban, hogy az emlékbizottság jóval kevesebb Borsod vármegyei áldozatot tartott számon, mint akár Váry Albert vagy Szendrey László. Utóbbi példájából is láthatjuk azonban, hogy Váry és az emlékbizottság törekvései ellenére is a propaganda nem törekedett valós számokra, mint ahogy iratokkal bizonyítható valós történetekre sem.

Tanulmányunkban nem állítjuk, hogy a vörösterro áldozatainak vizsgálatánál megfelelő „szemüveget” alkalmaztunk. Vita tárgya lehet, hogy a terror áldozatának tekinthető-e egy vörösőr által vélhetően pillanatnyi elmezavar (Göllén József), vagy egy vöröstitzt által ittasság (Héthy Dezső) miatt elkövetett gyilkosság. Az mindenesetre bizonyos, hogy minden egyes halálos áldozattal járó eset önálló vizsgálatot követel. Szomorú, hogy száz év távlatából már nem állnak teljeskörűen rendelkezésre a halálesetek felderítését tartalmazó jelentések, törvényszéki iratok, mint ahogy az is, hogy amikor még léteztek, vagy létezhetek, nem képezték történészek vizsgálatának a tárgyát. A Tanácsköztársaság halálos áldozataival így a Horthy-rendszerben mindössze egy írói vénával megáldott nem szakmabeli foglalkozott, a Kádár-rendszerben pedig senki sem. Utóbbi korszakban részben érthető is, hogy nem kívántak ezen véres eseményeknek publicitást adni. Az azonban már kevésbé érthető, hogy a ’19-es áldozatok emlékét miért csak kevés településen ápolják és miért nem figyelt fel rá érdemben szakmánk a százéves évforduló előtt.

Felhasznált szakirodalom és források

Az Est, 1919. 10. évfolyam, 79. szám, október 11.

Az Est, 1934. 25. évfolyam, 138. szám, június 21.

Bodnár Tamás: Alsózsoltai életrajzi lexikon. Vay Miklós Egyesület. Alsózsoltca, 2010.

Bödök Gergely: Vörös- és fehérterror Magyarországon (1919–1921) Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola. Doktori disszertáció. Eger, 2018.

157 MNL BAZML IV. 2405/b. 2630/1930.

- Budapesti Hírlap, 1934. 54. évfolyam, 137. szám, június 20.
Budapesti Hírlap, 1934. 54. évfolyam, 138. szám, június 21.
Egyenlőség, 1919. 38. évfolyam, 17. szám, szeptember 11.
Egyenlőség, 1920. 39. évfolyam, 8. szám, február 21.
Észak-Magyarország, 1957. 13. évfolyam, 231. szám, október 3.
Friss Újság, 1934. 41. évfolyam, 136. szám, június 19.
Friss Újság, 1934. 41. évfolyam, 243. szám, október 27.
Kis Újság, 1934. 47. évfolyam, 138. szám, június 21.
Konok Péter: Az erőszak kérdései 1919–1920-ban. Vörösteror-fehérterror. Múltunk 2010/3. 72–91.
Lehoczky Alfréd: A Magyar Tanácsköztársaság története Borsodban és Miskolcon. Miskolc M. J. Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága. Miskolc, 1969.
Magyar Jövő, 1919. 1. évfolyam, 14. szám, október 21.
Magyar Jövő, 1919. 1. évfolyam, 33. szám, november 12.
Magyar Jövő, 1920. 2. évfolyam, 22. szám, január 28.
Magyar Jövő, 1920. 2. évfolyam, 48. szám, február 27.
Magyar Jövő, 1920. 2. évfolyam, 66. szám, március 19.
Magyar Jövő, 1920. 2. évfolyam, 75. szám, március 30.
Magyar Jövő, 1920. 2. évfolyam, 76. szám, március 31.
Magyar Jövő, 1920. 2. évfolyam, 125. szám, június 1.
Magyar Jövő, 1921. 3. évfolyam, 202. szám, szeptember 7.
Magyar Jövő, 1925. 7. évfolyam, 79. szám, április 7.
Magyar Jövő, 1934. 14. évfolyam, 138. szám, június 21.
Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára (MNL BAZML) vonatkozó fondjai
Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára (MNL HML) vonatkozó fondjai
Népszava, 1934. 62. évfolyam, 137. szám, június 21.
Reggeli Hírlap, 1919. 28. évfolyam, 213. szám, november 11.
Reggeli Hírlap, 1920. 29. évfolyam, 12. szám, január 16.
Reggeli Hírlap, 1920. 29. évfolyam, 22. szám, január 28.
Reggeli Hírlap, 1934. 43. évfolyam, 55. szám, március 9.
Román János: Regeszták a Tanácsköztársaság Borsod megyei szerveinek történetéhez. In: Herman Ottó Múzeum Évkönyve. 8. Miskolc, 1969. 437–479.
Szendrey László: Most 25 éve... Emlékezés a vörös rémuralom borsodi áldozataira. Hejőbába, 1944.
Táboros Sándor: A mezőcsáti járás eseményei a két forradalom időszakában (1918–1919). Mezőcsát, 1969.
Tóth Béla: Talpon. Tiszatáj 1974/4. 12–27.
Váry Albert: A vörös uralom áldozatai Magyarországon. III. kiadás. Budapest, 1993.